

Jure Gašparič

Občinske volitve v Dravski banovini 15. oktobra 1933 in nekdanja Slovenska ljudska stranka

»Največji politični falzifikat in škandal v naši politični zgodovini sploh.«¹
Ivan Ahčin, urednik časnika Slovenec

»Porušena bajka«²
Ivan Pucelj, minister v kraljevi vladi

Dolgo poletje leta 1933 je v jugoslovanskem delu Slovenije bilo tako kot politično življenje. Dolgo in vroče. Razburkano in turbulentno dogajanje iz dvajsetih let 20. stoletja je zamenjal togi čas diktature. Kralj Aleksander je 6. januarja 1929 skupščino in stranke suspendiral ter zavladal ljudstvu »brez posredovalcev«, kakor se je sam duhovito izrazil v svojem manifestu.³ Upravljanje z državo je poveril novi vladi, na čelo katere je postavil sebi slepo poslušnega generala Petra Živkovića. V novem kabinetu se je kot edini Slovenec znašel tudi dr. Anton Korošec, predstavnik nedavno pokopane Slovenske ljudske stranke (SLS), ki je na vseh volitvah v dvajsetih letih v Sloveniji požela večino glasov. Njegovo imenovanje v Živkovićevo vlado je bilo posledica jasnega in preprostega dejstva, ki ga je kralj Aleksander v nekem pogovoru razložil srbskemu patriarhu Gavrilu: »On u Slovenačkoj ima većinu naroda za sobom i njegovo prisustvo u današnjoj vladi je od ogromnog značaja.«⁴ Kralj ga je potreboval. Korošec in njegov naslednik v vladi ing. Dušan Sernec sta se kot predstavnika nekdanje avtonomistično-federalistične SLS morala soočiti z unitaristično-centralistično linijo vladne politike, kar je tako pri »voditelju« Korošcu kot »na terenu« v Sloveniji sprožalo prenekatero neprijetno vprašanje. Številni pomisleki o tem, ali se splača biti udeležen v taki vladi, so naposled botrovali Koroščevemu odhodu iz vlade 29. septembra 1930. Politični relikti SLS, ki jih je nato v vladi poosebljal Sernec, so (za marsikoga končno) zapustili Beograd septembra 1931.⁵ Nastalo vrzel v vladi so hitro izkoristili predstavniki tradicionalnih nasprotnikov SLS – slovenskih liberalcev (nekdanjih demokratov in kmetijcev) in se brž zavihteli na ministrski mesti. Slednji so se tudi hitro uglasili z zvoki novega režima (leta 1932 so vstopili v novo oblikovano režimsko stranko Jugoslovansko radikalno kmetijsko demokracijo – JRKD, leta 1933 preimenovano v Jugoslovansko nacionalno stranko – JNS) in za formalno neorganizirano SLS so se pričeli težki časi opozicije, ki so v letu 1933 postali še težji. Potem ko je objavila svoj radikalni programski spis – t. i. punktacije SLS, so sledile konfinacije njenih osrednjih poli-

¹ Ivan Ahčin, Izgubljeni spomin na Antona Korošca, ur. B. Godeša – E. Dolenc, Nova revija, Ljubljana 1999, (dalje: Ahčin, Spomini), str. 204.

² Jutro, 16. 10. 1933, »Porušena bajka«.

³ Jutro, 6. 1. 1929, (posebna izdaja), Novo stanje v državi.

⁴ Memoari patrijarha srpskog Gavрила, ur. Milan Mladenović, Sfairos, Beograd 1990, str. 60.

⁵ Ahčin, Spomini, str. 74–75.

⁶ O odmevih politične situacije v banskem svetu Dravske banovine glej: Miroslav Stiplovšek, Prizadevanje banskega sveta Dravske banovine za udejanjenje banovinske samouprave in decentralizacije uprave ter za razširitev svojih pristojnosti leta 1933, Zgodovinski časopis, 55 (2001) 2, (dalje: Stiplovšek, Banski svet Dravske banovine leta 1933), str. 234–241.

tikov, nato znani šenčurski proces in ukinitve še ene zadnjih dovoljenih organizacij katoliškega političnega tabora, Prosvetne zveze.⁶ Bivša alfa in omega slovenskega političnega življenja je tako bila poleti 1933 potisnjena v katakombe. Notranjepolitične napetosti v državi so sicer rasle in se pregrevale, a hkrati ostajale globoko v objemu diktature. Sprememb navzven ni bilo slutiti, politični čas je bil vroč in dolg.

Dogajanje v poznem poletju 1933 pa je vzbudilo občutek, da se le obeta dogodek, ki je kasneje pretresel politično prizorišče onega časa. Četrtega septembra 1933 se je sestal na prvi seji svojega prvega izrednega zasedanja banski svet Dravske banovine. To zasedanje je bilo sicer posebej pomembno predvsem zato, ker je banski svet kot zgolj posvetovalni organ bana prvič posegel na uredbodajno področje. Na podlagi 51. člena novo sprejetega Zakona o občinah je imel nalogo sprejeti podrobno uredbo o sestavi kandidatnih list, o sestavi in o poslovanju volilnih odborov ter o glasovalnem postopku pri predvidenih volitvah občinskih odborov v Dravski banovini.⁷ Pričakovati je bilo torej mogoče skorajšnje občinske volitve.

* * *

Pred vpogledom v razburljivo volilno dogajanje se najprej pomudimo pri položaju in pristojnostih občin v času Aleksandrove diktature. Izvoljene občinske uprave v Dravski banovini so bile po šestojanuarskem aktu razpuščene. Na njihovo mesto so bile imenovane nove, ki pa so jih v glavnem sestavljali isti ljudje. Svoje posle so nato v okviru svojih starih pristojnosti opravljale naprej. Vse do leta 1931 ni prihajalo do večjih sprememb v njihovi personalni sestavi, nato pa se je sprožil pravi plaz zamenjav. Med skupščinskimi volitvami leta 1931 in volitvami v senat leta 1932 je ban občinske funkcionarje po vrsti razreševal in na izpraznjena mesta imenoval pristaše režima. Tako je bilo pred volitvami senata leta 1932 od 1056 občin v Dravski banovini več kot 1000 slednjih v rokah privržencev tedaj še sveže JRKD.⁸

Precejšnje število občin v Dravski banovini je predstavljalo svojstven in poseben problem, ki je zlasti prišel do izraza po sprejetju novega krovnega Zakona o občinah pomladi 1933 (veljati je začel 13. junija).⁹ Naloge samoupravnega in občeupravnega delokroga, ki naj bi jih izvrševale občine, so namreč od teh zahtevale ustrezno velikost in finančno krepkost. Skladno s tem stališčem je zakon omejil število prebivalstva občine na najmanj 3000, a hkrati dopustil možne izjeme. Upošteva dejstvo, da je kar 71 % občin v Dravski banovini štel manj kot 1000 prebivalcev, je sledila množična in zelo občutljiva komasacija.¹⁰ Slovo od starih tradicionalnih občin je bilo marsikje težko, nezadovoljstvo prebivalstva veliko. Ko je 12. septembra 1933 končno izšla Uredba o spojitvi občin »po načelih in potrebah sedanje dobe«, ¹¹ in zmanjšala število občin na 364,¹² je režimski list Jutro opravičujoče razlagal: »Da je bila korenita sprememba v ustroju naših občin potrebna, tega pač ne more nihče zanikati. Vprašanje komasacije in z njo okrepite naših občin je bilo na dnevnem redu že ves čas po prevratu. Vse države, ki hočejo po demokratičnih

⁷ Prav tam, str. 247.

⁸ Pokrajinski arhiv Maribor (PAM), fond Anton Korošec, A. Š. 1, Zašto je potreban amandman o ponovnoj komasaciji opština; prim.: Jože Žontar, Občine v Sloveniji v letih 1918 do 1941, v: Vilfanov zbornik, ur. V. Rajšp – E. Bruckmüller, Založba ZRC, Ljubljana 1999, (dalje: Žontar: Občine v Sloveniji), str. 604.

⁹ Iz novega občinskega zakona so bila izvzeta mesta s posebnim statutom (Ljubljana, Maribor, Celje, Ptuj), ki so dobila »svoj« zakon o mestnih občinah julija 1934.

¹⁰ Problematiko komasacije je načel že program dela beograjskega ministrskega sveta, sprejet 11. decembra 1930, ki je ministru za notranje zadeve poveril pripravo novega občinskega zakona in izvedbo pregrupacije občin. – Žontar, Občine v Sloveniji, str. 604–609.

¹¹ Stiplovšek, Banski svet Dravske banovine leta 1933, str. 247.

¹² Število občin v Dravski banovini se je pogosto spreminjalo. Po prvi Uredbi o spojitvi občin se je njihovo število zmanjšalo s 1063 na 364. Po nadaljnjih spremembah se je nato ustalilo pri številu 377. – Stiplovšek, Banski svet Dravske banovine leta 1933, str. 247; Žontar, Občine v Sloveniji, str. 612.

načelih ljudstvo res pritegniti k sodelovanju pri javnih poslih in mu velik del teh poslov prepustiti v samoupravo, skrb z vsemi močmi za to, da se okrepijo in razvijejo občine kot osnovne samoupravne in upravne jedinice. /.../ Stara Avstrija ni hotela in ni pustila, da bi dobilo ljudstvo pravico in moč, samo odločati o svoji usodi. /.../ Zato z Dunaja ne le niso podpirali akcij za povečanje občin, temveč so jih naravnost sabotirali. /.../ Jugoslavija, naša narodna država, pa ni nekaj kar bi bilo izven ali celo proti narodu.« Članek se konča s pomenljivo ugotovitvijo: »Kljub temu je mogoče, da se bodo iz raznih krajev pojavile upravičene pritožbe /.../. Kjer se bodo nedostatki pojavili, bo treba takoj po volitvah ukreniti vse, da se odstranijo /.../.«¹³ Oblast JNS si seveda ni želela nezadovoljnih volilcev, še zlasti pred predstoječimi volitvami ne, in je zato skušala pomirjati prebivalstvo na dva načina: tenkočutno vprašanje sedežev novih občin je preložila na čas po volitvah ter poudarjala, da je po občinskem zakonu še tri leta mogoče popravljati morebitne napake pri komasaciji.¹⁴ Pri tem velja dodati, da ljudsko nezadovoljstvo ni koreninilo zgolj v starih tradicijah in ranljivem lokalpatriotizmu, temveč tudi in predvsem v dejstvu, da pri komasaciji niso bili zmeraj upoštevani argumenti, ki jih je predvidel zakon – gravitacija krajev v bodoči občini, ekonomska in socialna struktura prebivalstva, prometne zveze, želje prebivalstva. Prav tako so se ustvarjale občine z manj kot 3000 prebivalci. Ključni argument pri spajanju občin je namreč bil en sam – strankarskopolitični interes JNS.¹⁵ Z ustanavljanjem novih občin so se posledično ustanavljali tudi novi volilni okraji za občinske volitve in s preračunljivo volilno geometrijo je seveda bilo mogoče ustvariti režimu prijaznejšo Dravsko banovino. Boj za volitve se je očitno začel še pred uradnim razpisom volitev.

Novi Zakon o občinah pa je poleg razvpite določbe o najmanj 3000 prebivalcih prinesel tudi novosti, povezane s sestavo občinskih odborov¹⁶ kot osrednjih organov občine. Slednji naj bi bili po novem voljeni na podlagi splošne, enake in neposredne volilne pravice, in sicer za dobo treh let. Možnost voliti in biti voljen so torej dobili vsi, tudi morebitni nasprotniki režima JNS. Da pa ti le ne bi »zavzeli« preveč občin, je zakon predvidel nekaj varovalk – zapovedal je javno glasovanje in oster državni nadzor nad delovanjem občine. Tako je imel ban pravico razrešiti ves občinski odbor in ga nadomestiti z gerentstvom, če je sodil, da prvi svojih poslov ne vrši v redu.

Delokrog občine je še naprej obsegal samoupravne in državne posle. V samoupravnem okviru je zakon prišteval skrb za gospodarski napredek občine (predvsem pospeševanje kmetijstva, turizma, zadružništva), skrb za njen kulturni (graditev šol, ustanavljanje knjižnic, prirejanje tečajev) in socialni napredek (skrb za uboge, podpiranje brezposelnih, gradnja stanovanj), skrb za javno zdravje (ustanavljanje zdravstvenih zavodov, gradnja kopališč, vodovodov, kanalizacije) in promet (gradnja in vzdrževanje cest) ter gospodarjenje z občinskim premoženjem. Naloge državnega oziroma občeupravnega značaja pa so obsegale skrb za krajevno policijo, vodenje najrazličnejših evidenc ter sodelovanje občine z državo pri izvedbi volitev in pri vojaških, zdravstvenih, gospodarskih, davčnih, sodnih, prosvetnih in železniških zadevah.¹⁷ Pristojnosti občin so posledično bile, predvsem skozi prizmo samoupravnega de-

¹³ Jutro, 13. 9. 1933, Komasacija občin.

¹⁴ Žontar, Občine v Sloveniji, str. 612.

¹⁵ PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 1, Zašto je potreban amandman o ponovnoj komasaciji opština; prim.: Žontar, Občine v Sloveniji, str. 613–614.

¹⁶ Novi zakon je ohranil vse tri organe občine, ki jih je ta imela do tedaj – občinski odbor, sestavljen iz 18 do 36 voljenih članov, ter občinsko upravo in predsednika občine kot izvršilna organa.

¹⁷ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, 35/1933, Zakon o občinah z dne 14. marca 1933; A. Šraj, Novi zakon o občinah (nadaljevanje), v: Samouprava, 1 (1933) 9, str. 164–167; Žontar, Občine v Sloveniji, str. 609–610; prim. tudi: F. R., Novi občinski zakon, v: Samouprava, 1 (1933) 1, str. 9–11; A. Šraj, Novi zakon o občinah (nadaljevanje), v: Samouprava, 1 (1933) 8, str. 149–152.

lokroga, relativno široke, vendar hkrati docela lokalno-gospodarsko obarvane. Na prvi pogled se tako lahko zdi, da predsedovanje občinam ni bila izrazito politična funkcija, če ne bi pristojnosti županov poleg omenjenega obsegale tudi pravice voliti predstavnike senata. Majhna, toda bistvena podrobnost! Volilci občinskih odborov so obenem bili posredni volilci beograjskega senata, kar je dajalo občinskim volitvam kot pretežno lokalnemu dogodku globlji pomen.¹⁸

* * *

Potem ko je država končno dobila novi in enotni občinski zakon (do tedaj so ločeno veljali stari predjugoslovanski predpisi) ter temeljito zaorala po polju komasacije, je nastopil čas za demokratične volitve novih občinskih uprav. In da bi te res bile demokratične in korektne, je skladno z zakonom moral banski svet poprej sprejeti natančne odredbe o kandidaturah in volilnem postopku. Ko so se banski svetniki iz Dravske banovine tozadevno sestali na prvi seji septembra 1933, so najprej prisluhnili banu dr. Marušiču, ki je poudaril pomen občinskih volitev ter oznanil, »/.../ da bodo volitve glede na delokrog občin 'v splošnem gospodarskega in ne toliko političnega značaja...' , ne sme pa se jim povsem odreči takšnega pomena /.../.« V nadaljevanju je daljnovidno opozoril volilce: »/.../ pričakovanja 'izvestnih krogov' (v Sloveniji zlasti katoliškega tabora), da bodo volilni izidi pomenili spremembo takšne usmeritve državne politike (mišljena je politika na izhodiščih šestega januarja, op. J. G.) in vrnitev k prejšnjim razmeram, so 'a priori izključena'.«¹⁹

Po uvodnem Marušičevem govoru pa so se stvari v razpravni dvorani začele zapletati. Na predlog Ivana Tavčarja, predsednika kluba banskih svetnikov, so sejo za nekaj opoldanskih ur prekinili. Glasovalni stroj JNS²⁰ se je umaknil na posvetovanje, na katerem je kmalu prišel do soglasnega sklepa, da se naj volitve in posledično sprejem obravnavane volilne uredbe odložijo. Iz argumentacije stališča veje očitna bojazen svetnikov, da bi se v bližnji prihodnosti izvedene volitve ob morebitni udeležbi opozicije iztekle negotovo. Možno je, ki so sedeli v banskem svetu, so seveda poznali razmere na terenu in je zato z režimskega gledišča njihov predlog povsem razumljiv. Vsekakor je bolj nejasen odgovor bana Marušiča. Ta je svetnike opozoril na sklep sestanka ministrov, senatorjev in narodnih poslancev s predsednikom vlade dr. Srškićem v Rogaški Slatini, da je treba takoj končati s komasacijo in izvesti volitve. Člani banskega sveta so tako bili neformalno prisiljeni od svojega predloga odstopiti.²¹ Njihove občutke ob dogajanju je nazorno povzel dr. Franjo Roš, ki je dejal: »/.../ Mi vsi brez izjeme smo prišli na to izredno zasedanje banskega sveta z naročilom naših somišljenikov, da pove-mo gospodu banu, naj ne forsira občinski volitev. /.../ Domov bomo šli s sporočilom, da se občinske volitve morajo izvršiti do 15. oktobra. Prinesli bomo s seboj samo drago breme, vsa

¹⁸ Po ustavi Kraljevine Jugoslavije z dne 3. septembra 1931 je imelo zakonodajno funkcijo v državi dvodomno predstavništvo, sestavljeno in Narodne skupščine in Senata. Medtem ko je bila prva v celoti voljeno telo, je imel v drugem kralj pravico predlagati toliko senatorjev, kolikor je bilo izvoljenih. »Senatsko« volilno pravico so imeli narodni poslanci, vsi banski svetniki ter vsi predsedniki občin posamezne banovine. – Ferdo Čulinović, Državnopravna historija jugoslavenskih zemalja XIX. I XX. vijeka. Druga knjiga. Srbija – Crna gora – Makedonija. Jugoslavija 1918. – 1945, Školska knjiga, Zagreb 1954, str. 291–292.

¹⁹ Stiplovšek, Banski svet Dravske banovine leta 1933, str. 247.

²⁰ Minister za notranje zadeve je 27. novembra 1931, torej pred II. zasedanjem banskega sveta februarja 1932, razrešil funkcije banskega svetnika Dravske banovine vse pristaše nekdanje SLS, hkrati pa je na njihovo mesto postavil predstavnike slovenskih liberalcev, od leta 1932 člane JRKD in nato JNS. – Stiplovšek, Banski svet Dravske banovine leta 1933, str. 234.

²¹ Prav tam, str. 248.

odgovornost se bo zvalila na nas, toda jaz tukaj izjavljam, da mi to odgovornost dedirano odklanjamo in jo prepuščamo onim, ki so v Rogaški Slatini šli preko nas /.../.²²

In čemu so »oni« v Rogaški Slatini šli preko banskih svetnikov? Razloge lahko iščemo na zunanjepolitičnem polju. V zapleteni diplomatski stvarnosti tistega časa, ki jo je še dodatno zapletel vzpon Hitlerja v Nemčiji, je bila zlasti v očeh tradicionalne jugoslovanske zaveznice Francije pomembna notranjepolitična (pa tudi siceršnja) stabilnost Aleksandrove države. Konfinacije jugoslovanskih opozicijskih voditeljev v začetku leta 1933 k temu seveda niso prispevale. Osupnile so francosko vlado, poleg nje pa se je vznemiril tudi britanski Foreign Office. Francoski zunanji minister Joseph Paul-Boncour je tako 17. marca opozoril Beograd, da je treba izvesti decentralizacijo države. A jugoslovanska oblast je kmalu zatem prilila še dodatnega olja na ogenj in obsodila vodjo hrvaške opozicije Vladka Mačka. Poleti 1933 se je politična situacija v državi sicer umirila, vendar še vedno dajala negotov vtis.²³ Režim je moral nujno vsaj navzven pokazati demokratični obraz. In občinske volitve, ki bi jih izvedli v vsej državi, so bili več kot primerne za to.

Banski svetniki so se očitno uklonili »višjim državnim interesom« in naposled sprejeli predlagano volilno uredbo. Ta je predpisovala, da se morajo občinske volitve vršiti na podlagi kandidatnih list. Vsaka izmed list je morala vsebovati toliko imen kandidatov, kolikor je bilo občinskih odbornikov v dotični občini. Posamično listo so morali predlagati volilni upravičenci iz občine, potrdilo pa jo je sodišče. Na dan volitev so nato volilci volili za posamično listo. Za nemoten potek volitev je na vsakem volišču skrbel volilni odbor, ki ga je postavil predsednik občine (župan). S to določbo je že bila dana prva možnost volilnih manipulacij, saj je bila tedaj večina županov v Dravski banovini iz vrst režimske JNS. Določena kontrola nad delom volilnih odborov je sicer bila omogočena z določbo, da imajo predstavniki kandidatnih list pravico prisostvovati poslom volilnega odbora. Samo glasovanje je po diktaciji uredbe trajalo neprekinjeno od 7. do 18. ure, za krajši čas se je lahko prekinilo le, če je prišlo do nereda. Člani volilnega odbora med glasovanjem niso smeli vplivati na volilce. Sam glasovalni postopek je konkretno potekal tako, da je posamezen volilec stopil v sobo, kjer je potekalo glasovanje (stopilo jih je lahko največ pet naenkrat), se glasno predstavil in nato imenoval listo, kateri je namenil svoj glas. Po končanem glasovanju je najprej sledilo štetje glasov, nato pa po svoje zanimiva delitev mandatov. Uredba je namreč določala, da dobi tista lista, ki je prejela največje število glasov, dve tretjini odborniških mest. V slučaju, da sta dve najmočnejši listi dobili enako število glasov, so morali volitve prihodnjo nedeljo ponoviti. Ostanek občinskih mandatov so razdelili po D'Hontovem sistemu. Število glasov ostalih list (in tudi najmočnejše liste, če je prejela absolutno večino glasov!) so po vrsti delili z naravnimi števili od ena naprej. Dobljene količnike z vseh list so potem razvrstili po vrsti od največjega do najmanjšega in jim od prvega proti zadnjemu pripisovali odborniška mesta, dokler slednja pač niso bila zapolnjena.²⁴

S sprejetjem volilne uredbe je bil izpolnjen še zadnji formalni pogoj za izvedbo občinskih volitev. Ban nato z razpisom ni odlašal. Še isti dan, ko je v Službenem listu izšla uredba o

²² Žontar, *Občine v Sloveniji*, str. 616. S takim stališčem se nista strinjala Rudolf Golouh in Albin Prepeluh, ki sta se zavzemala za čimprejšnje volitve. Pri tem je zanimivo, da sta se tudi onadva sklicevala na želje ljudstva. – Stiplovšek, *Banski svet Dravske banovine leta 1933*, str. 248–249; Jutro, 5. 9. 1933, Banovinska uredba o izvedbi občinskih volitev.

²³ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata* (Da li je Jugoslavija bila francuski »satelit«), Institut za savremenu istoriju, Beograd 1985, str. 242.

²⁴ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, 73/1933, Uredba o sestavi kandidatnih list, o sestavi in o poslovanju volilnih odborov in o glasovalnem postopku pri volitvah občinskih odborov v Dravski banovini.

volilnem postopku, je priobčil razglas, v katerem je odredil »/.../ za vse občine Dravske banovine, razen za mestne občine Ljubljana, Maribor, Celje in Ptuj, volitve občinskih odborov na nedeljo, 15. oktobra 1933.«²⁵

V demokratičnih ureditvah bi si takšen dogodek, kot so volitve občinskih odborov, seveda prislužil ustrezno manj pozornosti kot denimo skupščinske volitve, v diktaturi kralja Aleksandra pa je bilo drugače. Občinske volitve v Dravski banovini oktobra 1933 izstopajo iz sivega volilnega povprečja šestojanuarskega režima, saj so se jih navkljub dejstvu, da so bile izvedene pod plaščem diktature, udeležili pristaši nekdanje SLS. Slika slovenskega političnega prostora se je tako tudi po 6. januarju izrisovala na terenu.

* * *

V volilni boj jeseni 1933 sta se podala dva neenaka politična tabora – režimska JNS na eni in pristaši nekdanje SLS na drugi strani; močna vladna vsedrjavna stranka na eni in formalno neobstoječa opozicijska SLS na drugi strani. Ta je sicer še zmerom imela svoj časnik Slovenec, ki pa je bil pod močno oblastno cenzuro. V obćilih tistega časa posledično ne najdemo sledov ostrih besednih spopadov med obema taboroma, ki smo jih vajeni iz razgibanih dvajsetih let (med liberalci in katoliki), temveč zgolj sledi ostrih besednih napadov organa JNS Jutro.²⁶ Pristašem opozicije je jutranjo kavo ali žganje prvič zagrenil Jutrov uvodnik v nedeljo, 17. septembra. Ker tedaj kandidatne liste še niso bile znane, je uvodničar takole analiziral in prognozirал politično situacijo: »V vrstah protivnikov jugoslovanske misli se sedaj ob občinskih volitvah opaža velika razdvojenost v mišljenju. Eni so za nadaljevanje abstinencne politike in so v tem vsaj ostali zvesti sami sebi. Drugi intransigentni punktaši pa fantazirajo o tem, kako bi bilo potrebno pod raznimi lažnimi zastavami nastopiti pri občinskih volitvah ter z zlorabo sedanjih težkih gospodarskih in socialnih razmer prirediti demonstracijo proti režimu.« V nadaljevanju je zažugal opozicijskim voditeljem: »Sedaj pred volitvami porabljajo in razširjajo punktaški režiserji vse drugačne argumente. Svojim bivšim pristašem pravijo, da bi jim uspeh pri občinskih volitvah omogočil povratek na državno oblast in da bodo z obćinami v svojih rokah mogli zopet obnoviti svoj nekdanji vpliv doma in v Beogradu. To je seveda nepoštena prevara in grda spekulacija na naivnost ljudi. Ni sredstva, ki bi omogočilo obnovo nekdanjega partizanskega režima in hudo se bodo opekli oni, ki bi pri tej blazni spekulaciji pomagali.«²⁷

Zadnja dva tedna pred volitvami so podobni napadi na opozicijo skorajda vsakodnevno polnili Jutrove strani. Neprestana ponavljanja, kako so napor »odstavljenih generalov in korporalov« (voditelj nekdanje SLS) brezupni, so rezultirala v jasnem sporočilu volilcem in opoziciji: »Ni povratka v staro versko in plemensko razdvojenost!«²⁸ Poleg ofenzivne negativne kampanje pa moremo v predvolilni taktiki JNS opaziti tudi pozitivne prijeme. Vodstvo stranke je namreč ob razpisu volitev izdalo poseben proglas, v katerem je med drugim pojasnjevalo svojim organizacijam, da lahko ob pripravi kandidatnih list pritegnejo k sodelovanju tudi posameznike – nečlane JNS. Na videz velikodušna in demokratična poteza edine v državi organizirane stranke, ki pa je vsebovala drobno omejitev. Tisti posamezniki, s katerimi bi se JNS dogovorila za kompromisni nastop, bi morali priznavati načela nacionalne

²⁵ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, 73/1933, Razglas.

²⁶ Poleg Slovenca ni smel pisati o politiki in občinskih volitvah tudi katoliški list Domoljub. – PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 1, Obćinske volitve v Dravski banovini.

²⁷ Jutro, 17. 9. 1933, Obćinske volitve.

²⁸ Jutro, 1. 10. 1933, Volilna bitka; 29. 9. 1933, Brezupni napor punktašev pri občinskih volitvah; 30. 9. 1933, Obćinske volitve in politika.

in državne politike »narodnega edinstva«. ²⁹ Pristaš opozicije, ki bi pod takimi pogoji pristal na kandidaturo, seveda ne bi bil več opozicionalec. Režimski listi bi zgolj nadel bolj demokratično fasado. Privrženci nekdanje SLS razumljivo niso želeli sodelovati pri gradnji volilne Potemkinove vasi in so »ponudbo« zavrnili. Odziv nacionalnega tabora na to nikakor ni bil vljuden. Jutro je jezno priobčilo, da bi se naj dogovori za skupen sporazumen nastop na volitvah povsod ugodno odvijali; še več, dogovor v več kot polovici občin bi naj že bi do-sežen. »Toda vmes so udarili nesrečni punktaški voditelji, ki ne morejo živeti brez sovraštva in brez hujskanja, in so oboje zopet zanesli med ljudi.« ³⁰

Nekdanja SLS se je posledično odločila za postavitev samostojnih nestrankarskih kandidatnih list. ³¹ Nastop na volitvah pa seveda nikakor ni bil logistično in organizacijsko preprosto opravilo, še zlasti ne, če se ga je lotila formalno neobstoječa organizacija – bivša politična stranka. Težki nalogi je lahko bila kos le zato, ker je podtalno še zmerom obstajala. Mreža strankinih zaupnikov, razpredena po vsej banovini, je tvorila zanesljivo tajno organizacijo, ki se je ponovno (kot leta 1931, ko je ob skupščinskih volitvah pozivala k neudeležbi na volitvah) oprijela politične akcije. ³² Tako stanje pa ni moglo ostati prikrito njenim političnim nasprotnikom iz vrst JNS, ki so ga hitro skušali izkoristiti v svoj prid. V javnem razmišljanju enajst dni pred volitvami so postregli z zanimivim etapnim sklepanjem: Po uvedbi Aleksandrove diktature so bile vse stranke razpuščene; tudi SLS. Nova ustava in novi društveni zakon sta nato ponovno omogočila ustanovitev strank, a se je do tedaj na tem temelju organizirala le JNS. Iz tega je logično sledilo, da se privrženci bivše SLS niso mogli udeleževati pod okriljem svoje politične stranke, saj ta preprosto ni obstajala. Formalno! Dejansko pa je bilo več kot očitno, »/.../ da bivša SLS, vsaj kar se tiče njenega vodstva, še danes deluje in to s polno paro. Edino ime, firmo še skrivajo, vse drugo, kar tvori funkcijo stranke, je videti še danes. Pred vsem ima dobro organizirano centralo, iz katere gre sistematična in enotna politična akcija po smotreno razporejenem agitatorskem aparatu do zadnje gorske vasi. Ves tisk, ves način politične akcije je enoten ter dokazuje pri sedanjih občinskih volitvah, da imamo po vseh predelih Slovenije opravka s protizakonito politično stranko, ki po svojih eksponentih v večini občin sestavlja in vlaga izrazito strankarsko-politične kandidatske liste.« ³³ Do ključnega sklepa sedaj ni več daleč. Iz povedanega je namreč nujno sledilo – če je protizakonita mati (stranka), so protizakonite tudi njene liste. ³⁴ Opisan zanimiv poskus nacionalnega tabora pa na njihovo žalost ni želel rezultatov, saj so bile s formalnega gledišča kandidature nekdanjih SLSjevcev korektno vložene. Če bi jih na podlagi takega sklepanja zavrnili, bi s tem odvzeli pridih demokratičnosti samim volitvam, s čimer bi slednje najverjetneje izgubile svoj smisel. In to ne le v očeh opozicije, temveč tudi in predvsem pri ključnih akterjih v Beogradu.

Napadi na punktaštvo, klerikalizem, pa tudi duhovščino niso pojenjali vse do 16. oktobra. Režimski propagandni stroj je nepretrgoma brnel in poudarjal, da gre opozicionalcem tudi tokrat za iste cilje, kot so jih objavili v svojih punktacijah, da sta njihovi najučinkovitejši

²⁹ Jutro, 17. 9. 1933, Na delo za volitve!

³⁰ Jutro, 3. 10. 1933, Odpor proti punktaškemu terorju.

³¹ Zviti pristaši bivše SLS pa so se tudi prilagajali konkretni politični situaciji v posamični občini in po potrebi nastopali kot kompromisna lista ali celo lista JNS. Tako naj bi v občini Velenje pod pretvezo kompromisa sestavili izključno svojo listo, v občini Rečica ob Savinji pa naj bi se nosilec opozicijske liste Franc Rakun vpisal v JNS, s čimer si je zagotovil udobno krinko za nastop na volitvah. – Zgodovinski arhiv Celje (ZAC), fond Upravno sodišče Celje, A. Š. 17, 18, zadevi A 437/33 in A 401/33.

³² Ahčin, Spomini, str. 80. Ahčin v svojem delu napačno navaja, da je tajna organizacija bivše SLS tudi ob občinskih volitvah 1933 propagirala volilno abstinenco.

³³ Jutro, 4. 10. 1933, Punktaške liste so protizakonite.

³⁴ Prav tam.

»agitacijski torišči« spovednica in prižnica ter jim vrh vsega še očital protinarodni in protislovenski značaj.³⁵ Zlasti »politikujoča duhovščina« je bila prenekaterokrat deležna upravičenih kritik Jutra. Toda standardna razmišljanja nacionalnega tabora o primernosti sožitja Cerkve in politike so pred volitvami postajala vse ostrejša, dokler niso 8. oktobra kulminirala v svarečem opozorilu: »Kakor morda še pri nobenih volitvah, je videti pri sedanjih, kakšen mir in kakšna sloga bi bila med našim ljudstvom, ako ga ne bi pomagala hujskati politikujoča duhovščina. /.../ Nikomur ne hodi pri nas na misel, da bi v političnih in upravnih metodah posnemal klerikalnega diktatorja Dollfussa. Za to tudi ni niti najmanjše potrebe. Pogrešno pa je pričakovati, da bo rovarje in teroriste morda kdo še božal. Vsakdo ni rojen pod tako srečno zvezdo, da bi se za kazen lahko prijetno sprehajal v kakem udobnem letovišču.«³⁶

Udarno volilno kampanjo JNS, po 9. oktobru še dodatno okrepljeno z rezultati volitev v Savski banovini,³⁷ pa je vmes prekinil droben pripetljaj. Tisti, ki se je po Jutrovem mnenju »prijetno sprehajal v udobnem letovišču«, si je namreč – podobno cinično rečeno – želel domov. Spomnimo, da so bili v začetku leta 1933 zaradi objave slovitih punktacij nekateri prvaki nekdanje SLS – dr. Anton Korošec, dr. Fran Kulovec, dr. Marko Natlačen in dr. Anton Ogrižek – konfinirani na podlagi zloglasnega Zakona o zaščiti države. Na odločbo banske uprave Dravske banovine o konfinaciji so se omenjeni kasneje pritožili pri Upravnem sodišču v Celju. To je nato na posebni seji 23. septembra 1933 odločbo razveljavilo kot nezakonito in s tem posledično omogočilo »vrnitev odpisanih«.³⁸ Manj kot mesec pred volitvami! Opozicijska propaganda je seveda zanj veselo vest brž izkoristila ter hitela pripovedovati, kako se bosta Korošec in Natlačen 16. oktobra vrnila v Slovenijo in prevzela oblast.³⁹ Režim je na nastalo situacijo, razumljivo, moral hitro ukrepati. Banska uprava v Ljubljani je tako proti razsodbi Upravnega sodišča v Celju vložila pritožbo na Državni svet, t. j. na vrhovno upravno sodišče, ki je že tri dni po vložitvi pritožbe, 7. oktobra 1933, odločilo o vroči zadevi. Sodbo Upravnega sodišča v Celju je razveljavilo. Člani Državnega sveta so v obrazložitvi svojega sklepa zavrnilo ključno stališče celjskega Upravnega sodišča, na katerem je slonela prvostopenjska razveljavitev – dejstvo, da kraljevska banska uprava Dravske banovine kot upravna oblast ni bila pristojna izreči kazni. Poleg tega so še dodali, da Upravno sodišče tudi ne bi smelo ocenjevati okoliščin, ki so upravno oblast privedle do sprejetja obravnavanih ukrepov.⁴⁰

³⁵ Jutro, 5. 10. 1933, Na potu državne politike ni povratka!; 6. 10. 1933, Odgovorite s krepkim odporom!; 6. 10. 1933, Zloraba slovenskega imena.

³⁶ Jutro, 8. 10. 1933, Naša duhovščina in politika. S prisposodo o letovišču je bila mišljena usoda načelnika bivše SLS Antona Korošca, ki je bil tedaj v konfinaciji na Hvaru, v hotelu Palace.

³⁷ Občinske volitve v Primorski, Drinski, Savski in Donavski banovini so potekale že 8. oktobra 1933. V Savski banovini, ki je bila s slovenskega zornega kota najzanimivejša, je opozicija pod vodstvom dr. Vladka Mačka ponovno proglasila volilno abstinenco. Volilna udeležba je nato znašala 54,6 %, kar je bilo dovolj za bombastičen naslov v Jutru: »Katastrofalen poraz punktaške politike«. – Jutro, 10. 10. 1933, Katastrofalen poraz punktaške politike; 10. 10. 1933, Črn dan za punktaše; 9. 10. 1933, Nov polom hrvatskih punktašev.

Kot obrobno zanimivost omenimo, da se je prav na dan volitev v Savski banovini s potovanja okrog balkanskega polotoka v domovino vrnil kralj Aleksander. Z vojno ladjo Dubrovnik je priplul v Boko Kotorsko in tam ponovno stopil na jugoslovanska tla. Natančno leto in dan kasneje je prav tako stopil s krova Dubrovnika, a tedaj zadnjič. Stopil je na francoska tla, kjer ga je čakal atentator Vlada Georgijev. – Jutro, 9. 10. 1933, Povratak Nj. Vel. kralja.

³⁸ Jutro, 10. 10. 1933, Razveljavljena sodba upravnega sodišča v Celju.

³⁹ Jutro, 12. 10. 1933, Porabite zadnje dni!

⁴⁰ PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 4, dokument Državnega sveta Kraljevine Jugoslavije, št. 28781/33, z dne 7. oktobra 1933, o razveljavitvi razveljavitvene sodbe za dr. Antona Korošca. Na tem mestu se kot datum razveljavitvene sodbe Upravnega sodišča omenja 25. 9. in ne 23. 9., ki ga navaja Jutro. Razveljavitvena sodba celjskega Upravnega sodišča se v Zgodovinskem arhivu Celje, ki hrani gradivo sodišča, žal ni ohranila. Glej tudi: Jutro, 10. 10. 1933, Razveljavljena sodba upravnega sodišča v Celju.

Nacionalni tabor je lahko slavil svoj mali triumf. Opozicija je bila na videz obglavljena, njeni voditelji so bili daleč od doma. Petnajstega oktobra ji bo zgolj treba zadati poslednji udarec, njene programe pa nato shraniti v ».../ muzej političnih kuriozitet, kjer jih bodo naši potomci občudovali kot plodove državniške sposobnosti punktaških generalov iz leta 1933.«⁴¹

Medtem ko so v slovenskem delu JNS čakali na 15. oktober, se v Beogradu niso obirali. Na muhi ministra pravde Maksimovića so se namreč znašli celjski upravni sodniki, ki so si po njegovem mnenju dovolili preveč. Za kazen je vse tri sodnike, predsednika sodišča dr. Ivana Vrtačnika ter sodnika dr. Henrika Stesko in dr. Ivana Likarja, upokojil. Za novega predsednika je imenoval dotedanjega predsednika Upravnega sodišča v Sarajevu dr. Ferda Prenja, za sodnika pa tamkajšnjega sodnika dr. Antona Kržišnika.⁴² O tem nezaslišanem ukrepu je celo senator in pristaš JNS dr. Vladimir Ravnihar menil, da ».../ gotovo ni bil umesten, saj posega neposredno v judikaturu in omejuje primerno pravico sodnikovo, da sodi naslanjaje se na zakon po svojem svobodnem prepričanju.«⁴³ Upravno sodišče pa s »primerom Korošec in tovariši« ni zadnjič poseglo v občinske volitve. Po volitvah se je namreč znašlo pred še težjo in dolgotrajnejšo nalogo...

* * *

Tiste lepe jesenske nedelje v Dravski banovini, 15. oktobra 1933, so posamezni možje že pred šesto uro zjutraj hiteli po trgih in vaseh. Kot člani volilnih odborov so morali po posebej predpisanem postopku do sedme ure pripraviti vse potrebno za začetek glasovanja, saj je končno nastopil težko pričakovani dan volitev.⁴⁴ Za 369 občin se je spopadlo kar 699 list, od tega poleg nekaj kompromisnih list in list socialistov, 404 liste JNS in 243 opozicijskih list.⁴⁵ Ker se bivša SLS očitno sploh ni spopadla za vse občine, moremo sklepati, da je imela njena tajna organizacija težave pri postavljanju kandidatur. Po poročanju Jutra so pred volitvami že postavljeni kandidati na njenih listah celo preklicovali svoje kandidature, češ da so jim bile vsiljene in pridobljene z grožnjami. Nekateri kandidati naj bi bili tudi zapeljani, saj naj ne bi vedeli, kakšne cilje zasleduje opozicija.⁴⁶ Morda je kakega nesojenega kandidata k preklicu prepričal radijski govor ministra Puclja, v katerem je ta poudaril, ».../ da so tudi v Italiji in Nemčiji nekaj časa vabili ljudi v nov režim, potem so pa rekli zapik. Kdor se mu ni pridružil, je prostovoljno ostal zunaj in zavedati se mora vseh posledic, ki ga bodo doletele.«⁴⁷

Dan po naporni nedelji, 16. oktobra, se je na naslovnici Jutra šopiril naslov: »Katastrofalen poraz punktaške politike«. Prvi volilni rezultati so namreč pokazali, da je JNS kljub vsem naporom opozicije osvojila več kot tri četrtine občin. Minister Pucelj se je ob tem zgolj nasmešnil in dejal: »Porušena bajka,« minister Kramer pa je komentiral, da so punktaši v svojih letakih postavili parolo, da naj bi pri tokratnih volitvah šlo za plebiscit. Nacionalni tabor je parolo pač sprejel, rezultat pa je na dlani: »Jugoslavija je danes dobila veliko bitko /.../.«⁴⁸

⁴¹ Jutro, 11. 10. 1933, Zgodovinska naloga Slovencev.

⁴² Jutro, 10. 10. 1933, Spremembe pri upravnem sodišču.

⁴³ Vladimir Ravnihar, Mojega življenja pot, ur. J. Cvirn – V. Melik – D. Nečak, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, Ljubljana 1997, (dalje: Ravnihar, Mojega življenja pot), str. 208.

⁴⁴ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, 73/1933, Uredba o sestavi kandidatnih list, o sestavi in o poslovanju volilnih odborov in o glasovalnem postopku pri volitvah občinskih odborov v Dravski banovini.

⁴⁵ Jutro, 17. 10. 1933, 300 občin v nacionalnih rokah.

⁴⁶ Jutro, 13. 10. 1933, Preklicane kandidature na punktaških listah; 14. 10. 1933, Preklicane kandidature na punktaških listah.

⁴⁷ Jutro, 14. 10. 1933, Odločna beseda.

⁴⁸ Jutro, 16. 10. 1933, Katastrofalen poraz punktaške politike; »Porušena bajka«; Zahvala ministra dr. Kramerja.

Podrobni pregled izida volitev kaže, da se je volitev udeležilo 188.017 od 274.282 volilnih upravičencev, kar znaša 68,6 %. Za liste JNS je po uradnih podatkih glasovalo 125.663 volilcev (66,8 %), za kompromisne liste 12.024 volilcev (6,4 %), za socialiste 2.037 (1,1 %) in za liste opozicije 48.239 volilcev (25,7 %). Na podlagi že opisanega sistema delitve mandatorov je JNS osvojila 296 občin, socialisti 2, kandidati kompromisa 16 in opozicija 54 občin. V eni občini so bile volitve razveljavljene in so jih morali ponoviti.⁴⁹ Nekdanja SLS je tako osvojila zavidljivo in, upoštevaje njene uspehe v dvajsetih letih, hkrati skromno četrtno glasov, ki pa je spet pomenila večino le v slabi sedmini občin. Mnenje ministra Puclja je bilo tozadevno dovolj zgovorno: »Do 15. oktobra so mogli dr. Koroščevi punktaši vsaj do neke mere s svojo abstinenco varati nepoučeno javnost, da imajo v narodu še vedno močno zaslombo, pri občinskih volitvah pa so se Koroščevi punktaši odločili, da otvorijo najostrejšo borbo i potom cerkve i potom spovednice, poslužujoč se pri tem tudi vseh cerkvenih organizacij. /.../ Vsa njihova teroristična sredstva niso nič pomagala. Nič jih ni moglo rešiti pred porazom. /.../ V dravski banovini, pa tudi izven nje, je obstajalo napačno prepričanje odnosno bajka, da je politični vpliv dr. Korošca na volilce tako močan in za vse večne čase sigurnen, da ga ne bo nihče nikoli mogel izpodrinuti. 15. oktober ni samo porušil te bajke, marveč je to mnenje s koreninami vred pogazil.«⁵⁰ Bivša SLS je nedvomno doživela hud udarec.

* * *

Dva dni po volitvah v Dravski banovini je v beograjski Narodni skupščini nastopil poslanec »lojalne opozicije«⁵¹ Lončarević, za njim pa še vrsta njegovih kolegov. V svojih govorih so se lotili nedavnih volitev v Savski banovini ter pri tem ostro kritizirali postopanje oblasti. Zgodile bi se naj številne nezakonitosti, izvajal bi se naj pritisk na volilce. Notranji minister Žika Lazić je sicer očitke ob vihnem pritrdjevanju poslancev JNS vehementno zavrnil, a senca dvoma nad korektnostjo volitev je vendarle ostala.

Tihi dvom se je nato v nadaljevanju seje razgrnil tudi nad Dravsko banovino. Poslanec Svetislav Hodžera je namreč vložil interpelacijo na notranjega ministra, v kateri je obtoževal komandirja orožniške postaje v Moravčah protizakonitega postopanja. Četudi je sama skupščina njegova izvajanja ostro zavrnila in mu je ».../ moral predsednik naposled odvzeti besedo«,⁵² se zdi, da nekdanja SLS svoje tradicionalno močne podpore v Sloveniji le ni izgubila na poštenih volitvah. Nekaj je pri vsej stvari smrdelo.

Slika, ki sta jo pred volitvami in po njih vestno risala režimska dnevnik Jutro in Slovenski narod, je imela tudi svojo temno stran, svojo »opozicijsko resnico«, podrobno opisano v posebnem poročilu bivše SLS.⁵³ Najbrž zaupen dokument vodstva nekdanje stranke pikantno in šokantno prikazuje čisto drugačno podobo volitev. Z nadrobnim podajanjem primerov političnega terorja, brezbrežne nezakonitosti in številnih nepravilnosti sname masko režimu JNS v Dravski banovini.

⁴⁹ Jutro, 17. 10. 1933, 300 občin v nacionalnih rokah. Urednik Jutra je objavljene podrobne volilne izide v svojem poročilu popravil, saj se je namreč pokazalo, da so bile tri domnevno kompromisne liste dejansko liste JNS. Predstavljenih odstotkov popravek bistveno ne spremeni. Podrobne rezultate po občinah išči v: Jutro, 17. 10. 1933, Podrobni rezultati občinskih volitev. Glej tudi prilogo 1.

⁵⁰ Jutro, 19. 10. 1933, Minister Puclj o polomu klerikalne politike.

⁵¹ Gre za poslance Jugoslovanskega narodnega kluba, ki so pod vodstvom dr. Svetislava Hodžere 1. maja 1933 ustanovili Jugoslovansko narodno stranko (oblast jo je priznala 14. februarja 1934). T. i. Hodžerova stranka je bila zagovornica šestojanuarske deklaracije, hkrati pa je predstavljala opozicijo JNS, kateri je očitala nedoslednost pri izvajanju smernic Aleksandrove deklaracije. – Anka Vidovič-Miklavčič, Jugoslovanska narodna stranka v Dravski banovini, v: Zgodovina v šoli, 7 (1999) 1, str. 25.

⁵² Jutro, 19. 10. 1933, Poražena opozicija se tolaži z interpelacijami...

⁵³ PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 1, spis Občinske volitve v Dravski banovini; Glej tudi: PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 3, spis Opštinski izbori u Dravskoj banovini.

Na podlagi poročila moremo sklepati, da so bile vse nepravilnosti naprej načrtovane in sistematične narave. Oblast je za svoje početje izkoristila domala vse instrumente in možnosti, ki jih je tedaj imela na voljo. Tako naj bi v volilno dogajanje aktivno in na nedopusten način posegli sreski načelniki, orožniki, državni uradi, ban in celo zasebni podjetniki. Režim je poleg tega zadnji dan pred volitvami skušal opozicijo diskreditirati in si omogočiti alibi za njeno preganjanje tudi z lansiranjem ponarejenega letaka, ki ga je pripisal nekdanji SLS. Proti zlovešči vsebini: »Volilci sedaj je čas, da se odtrgamo od brezvestnih Srbov! Volimo povsod liste SLS, katerih vodja je naš dr. Korošec! Živio republika! Predsedstvo SLS,«⁵⁴ je bivša stranka takrat uspela še pravočasno in dovolj učinkovito protestirati.

Zgolj s protesti pa ni mogla preprečiti domnevnega spornega postopanja sreskih načelnikov ob sestavljanju kandidatnih list. Kakor hitro naj bi slednji zvedeli, da se je kje pripravljala kaka ne-JNS kandidatna lista, so to poskušali na najrazličnejše načine preprečiti. Poročilo tozadevno opisuje 18 spornih intervencij. Med sreskimi načelniki bi se naj posebej »odlikoval« nekdanji Maistrov sodelavec dr. Ivan Senekovič, načelnik sreza Maribor – levi breg, ki je bojda silno rad izkoriščal določbo zakona o društvih, po kateri je bilo treba vse sestanke in zbiranja predhodno prijaviti. Pod to točko zakona je načelnik uvrstil tudi zbiranje ljudi z namenom podpisovanja kandidatne liste. Ko so se tako 17. in 23. septembra 1933 v Benediktu v Slovenskih goricah sešli podpisniki tamkajšnje liste, je peterico kaznoval z zaporom in denarno kaznijo. Poleg omenjenega pa naj bi dr. Senekovič obvladal tudi bolj zvite – spreobrnitvene prijeme. Tretjega oktobra je v Sv. Lenartu v Slovenskih goricah pozval k sebi nosilca tamkajšnje opozicijske liste Alojza Balaškoviča in dva kandidata, Ferda Anžela ter Ludvika Poljanca. Tudi njim je, podobno kot kandidatom v Benediktu, očital, da so imeli neprijavljen sestanek. Toda to pot ni posegel po drastičnih kaznih, temveč je domnevno izjavil sledeče: »Stvar radi katere sem vas zaslišal, – je likvidirana pod pogojem, da podpišete Vi, kakor tudi vsi kandidati in namestniki 'izjavo'«. Besedilo odrešujoče izjave se je glasilo: »Izjava. Mi podpisani s tem prostovoljno prijavljamo naš pristop v JNS in priznavamo s tem njen program vsedržavnega edinstva Kraljevine Jugoslavije. Sv. Anton v Slov. goricah dne ... oktobra 1933.«⁵⁵

Sporno ravnanje sreskih načelnikov je seveda imelo svoj očiten vzrok, ki ga je kaplanu Martinu Stariču prostodušno priznal podnačelnik novomeškega sreza Krajšek. Tudi Staričeva zgodba sicer sodi v tedanjo predvolilno »klasiko«. Ker je zbiral podpise za opozicijsko listo, so orožniki pri njem najprej opravili neuspešno hišno preiskavo, nato pa so ga aretirali in odpeljali v Novo mesto, kjer ga je Krajšek kaznoval z globo 300 Din. Na Staričev ugovor, »/.../ da je po zakonu dovoljeno pobirati podpise za liste je rekel podnačelnik, da je bila namera vlade, da se postavijo samo liste JNS. Ker pa so punktaši začeli sestavljati svoje liste, je to treba preprečiti.«⁵⁶

Opisani posegi sreskih načelnikov pa seveda ne bi bili mogoči brez ustrezne obveščevalne podpore, brez podatkov o tem, kje naj posredujejo. Režimski scenarij predvolilne borbe je zaupal to pomembno nalogo privržencem JNS. Banovinsko tajništvo JNS je tako izdalo posebno okrožnico, v kateri je pozvalo svoje pristaše »1. naj vsakega nasprotnega agitatorja takoj prijavijo sreskemu nač. odnosno žandarmeriji; 2. naj pripravijo seznam vseh domačih nasprotnih agitatorjev – občanov in naj ga takoj pošljejo na tajništvo, da izvrši potrebne ukrepe zoper te agitatorje; 3. če kje opazijo, da se zbirajo ljudje v privatnih hišah ali javnih lokalih, naj takoj opozorijo orožnike. Zlasti naj pazijo na sestanke po gostilnah, ker bodo

⁵⁴ PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 1, spis Občinske volitve v Dravski banovini, A.

⁵⁵ Prav tam, B/a/3.

⁵⁶ Prav tam, B/a/5–6.

takim gostilničarjem odvzete koncesije.« Komentar opozicije na ta poziv je dovolj zgovoren: »To je čisto navaden poziv na denunciacije.«⁵⁷ Domnevati moremo, da je bil učinkovit, saj je opozicijskemu poročilu priložen poimenski seznam številnih spornih kaznovanj, aretacij in konfinacij.

Svoj delež k volilni zgodbi sta prispevali tudi železniška in poštna direkcija. Prva naj bi železniškim uslužbencem prepovedala kandidature na listah, ki ne bi bile uradne liste JNS, povrh pa še od njih zahtevala, naj podpišejo izjavo, da bodo volili državno stranko. V nasprotnem primeru jim je grozila z odpustom. Svoji grožnji naj bi tudi dodala za demokratične volitve nezaslišano zahtevo: Uslužbenci so po volitvah »/.../ morali prinesiti potrdilo od volilne komisije, da so res glasovali za JNS.«⁵⁸ Podobno naj bi ravnala poštna direkcija.

Režimu v težkih časih gospodarske krize tudi ni bilo težko v svoj voz vpreči zasebnih podjetnikov. V poročilu je predstavljen slučaj Alfreda Lauricha, lastnika tovarne za usnje v Konjicah, ki je bil 5. oktobra poklican k banu Marušiču v Ljubljano. Ta naj bi od njega zahteval, da mora kot vojaški dobavitelj s svojimi delavci vred glasovati za listo JNS.

V vročem predvolilnem obdobju prav tako ni ostalo neopaženo, da bi se naj orožništvo pogostejše kot sicer posluževalo »surove sile«. Izmed popisanih primerov zlasti izstopa peripetija zreškega organista in tajnika hranilnice Alojzija Križnika. Petega oktobra opoldne ga je obiskala orožniška patrulja iz Konjic. Najprej je pri njem izvedla hišno preiskavo, nato pa ga je odpeljala na orožniško postajo v Konjice, kjer ga je sprejel orožnik Marko Padežanin, ki gotovo ni slovel po svoji nežnosti. »Brez vsakega nadaljnega zasliševanja ga (Alojza Križnika) je udaril s pestjo po obrazu ter ga sunil z roko dvakrat v prsa in v hrbet ter ga med pretepom psoval: 'ti papeževa kurba, rimska svinja, ti prasica itd. Tudi arhidiakon in tvoj župnik bosta isto dobila, kakor ti sedaj.' Nato je patrulja Križnika odvedla na sresko načelstvo, kjer je bil po vrhu še kaznovan z globo 500 Din. Vse to je pripravljen Križnik pod prisego potrditi.«⁵⁹

Podobni primeri političnega terorja, o katerih so poročali iz vse banovine, so se vrstili vse do 15. oktobra, ko so se na volilni dan naposled končali in hkrati doživeli svoj nečastni višek. Nasilje in nezakonitost sta se tisto nedeljo preselila pred volilne lokale in celo v njih. Ta, poslednja faza »volilnega boja« JNS, naj bi bila del skrbno premišljenega načrta vladne stranke, v katerem naj bi slednja že vnaprej določila, koliko občin v posameznem srezu lahko osvoji opozicija. Če izid volitev v kaki občini kljub vsem predvolilnim naporom JNS ne bi bil skladen z načrtom, bi ga s pomočjo volilnih odborov preprosto potvorili. Na tej točki pa je načrtu nacionalnega tabora stala nasproti še zadnja, a največja težava – predstavniki opozicijskih kandidatnih list, ki so na podlagi volilne uredbe banskega sveta smeli prisostvovati poteku volitev na prav vsakem volišču. Tem je bilo torej treba onemogočiti delo ali pa jih kar odstraniti z volišča. V opozicijskem poročilu najdemo številne domnevne primere o tovrstnem početju, ki se navadno zaključijo z volilnim rezultatom v prid JNS. V ilustracijo praktične izvedbe volilne taktike JNS navedimo primer iz občine Limbuš pri Mariboru. Tamkajšnje volišče se je v spremstvu narodnega poslanca Krejčija pripeljal »kontrolirat« sreski načelnik Milan Makar. Po pregledu volilne dokumentacije je zgrožen ugotovil, da je do tedaj kandidatna lista opozicijskega kandidata Avgusta Jaunika prejela 69 glasov več kot lista kandidata JNS Godca. V navalu jeze je pričel vpiti na člane volilnega odbora: »Zakaj niste nič delali,« nato pa izjavil, »/.../ da bodo vsi železničarji odpuščeni, ki so volili listo Jaunik.« Sporno dogajanje na volišču je malo pred 18. uro dobilo šokantne razsežnosti, ki so na koncu celo botrovale takojšnji razveljavitvi volitev. V volilni lokal je namreč vdrla »druhal kakih 30

⁵⁷ Prav tam, B/b/6.

⁵⁸ Prav tam, B/c/9.

⁵⁹ Prav tam, B/f/11.

mladih ljudi« in povsem nemoteno pobrala volilne spise. Mladenci so zatem prav tako brez težav zapustili volišče, saj so bili v varstvu sokolov, ki so »delali špalir«. Kandidat JNS Godec je vse skupaj mirno opazoval, »/.../ njegova žena pa je med tem pripravila 10 – 12 litrov vina, ki ga je poslala s kozarci vred v volilni lokal in je povabila, kakor je rekla, pridne sokole, da se pokrepčajo po trudapolnem delu.«⁶⁰

* * *

Skozi opozicijsko optiko dobi volilni izid čisto drugačne dimenzije. Sedmina občin, kolikor jih je osvojila nekdanja SLS, predstavlja soliden rezultat, s katerim pa bivša stranka, upoštevaje »korektnost« volitev, ni mogla biti zadovoljna. Z izidom volitev pa prav tako ni mogla biti zadovoljna JNS; sedmina opozicijskih občin je bila zanjo odločno preveč. Boj se je torej moral nadaljevati. Novo prizorišče spopada med JNS in bivšo SLS je postala sodna dvorana.

Po zaključenih volitvah sta tako oba nezadovoljna tabora zasula Upravno sodišče za Dravsko banovino v Celju s skupno kar 143 pritožbami, vloženimi v zvezi z domnevnimi nepravilnostmi, ki bi se naj zgodile 15. oktobra. Sodišče jih je po vrsti obravnavalo vse do pomladi 1934. Pri tem je ugodilo skupno petindvajsetim in posledično razveljavilo rezultat volitev v 25 občinah. Od teh, pozitivno rešenih pritožb, je bilo 23 takih, kjer se je pritožila opozicija, le v dveh primerih pa je sodišče verjelo argumentom JNS.⁶¹ In to kljub dejstvu, da je minister pravde oktobra 1933 zamenjal sodnike celjskega Upravnega sodišča s »primernejšimi«. S tem je nekdanja SLS prepričljivo dokazala, da oktobrske volitve niso potekale povsem korektno.⁶²

Ob nedvomnem uspehu opozicije pred Upravnim sodiščem pa ni mogoče prezreti, da je z dvema pritožbama uspela tudi JNS, kar na črno-belo sliko volitev, ki sta jo vsak po svoje risala režimski tisk in bivša SLS v svojem poročilu, meče sivo senco. Očitno tudi prepovedana SLS ni pristopila k volitvam povsem korektno. V ilustracijo njenega volilnega postopanja navedimo dogodke iz Polšnika, kjer je sodišče volitve razveljavilo. Tamkajšnji volilni lokal je na podžiganje predstavnika opozicijske kandidatne liste Franca Majcna in župnika Jerneja Koviča stalno oblegala večja skupina volilcev, ki je s hrupom, vpitjem in psovskami komentirala ravnanje volilnega odbora. Volilci so med drugim zahtevali, naj volilni odbor, v nasprotju z zakonom, poleg Majcna imenuje še enega »namestnika predstavnika kandidatne liste«. To novo funkcijo bi naj prevzel Anton Košir, v nasprotnem primeru pa bi prišlo do še večjih neredov. Volilni odbor je v strahu zahtevi ugodil in v nadaljevanju toleriral na volišču dva predstavnika ene liste, ki sta se neposredno vmešavala v delo volilnega odbora. Sodišče je celo presodilo, da je volilno poslovanje, »/.../ takorekoč prešlo v roke omenjenih dveh oseb, kar je vsekakor vplivalo na opredeljevanje volilcev.« Svoj oster nastop na volišču pa so pristaši SLS še dodatno začinili z grozilnim pismom, ki so ga na dan volitev ob šestih zjutraj poslali članu volilnega odbora Josipu Aničiču. Zaključne vrstice teksta z naslovom »Polšenski Masolini« šolskega upravitelja Aničiča gotovo niso pustile ravnodušnega, saj so ga posvarile: »Da boste vzeli na znanje da v Polšniku ni več mesta za vas in da vaše življenje ni več varno v vaši koži pa bi sploh ne hotel biti. To vam dam pa zato na znanje da boste vedeli da

⁶⁰ Prav tam, B/h/16–17; Jutro, 17. 10. 1933, Podrobni rezultati občinskih volitev.

⁶¹ Slovenec, 14. 3. 1934, Občinske volitve in upravno sodišče. Glej tudi prilogo 2.

⁶² V zvezi s številom pozitivno rešenih pritožb poudarimo, da je lahko bila po 50. členu Zakona o občinah razlog za razveljavitev volitev samo nepravilnost pri uradnem volilnem postopku. Tako nepravilnosti in celo kazniva dejanja, storjena med volilnim bojem in agitacijo, niso bili zadosten razlog za razveljavitev. – ZAC, fond Upravno sodišče Celje, A. Š. 17, zadeva A 433/33.

pravica še živi in se hoče tudi nad vami maščevati zakaj še tudi na Polšniku bodo v kratkem času delovali peklenski stroji in letele bombe in takrat bo vas konec to pa vse zahteva in bo izvršila Črna roka.«⁶³

* * *

Sodna razveljavitev volitev v petindvajsetih občinah je skupaj z zaključkom komasacije marca 1934 in posledičnimi spremembami občinskih ozemelj napovedala volilno dogajanje tudi v letu 1934. Tedaj so nove občinske uprave volili v 67 občinah, od tega v dvajsetih zaradi razveljavitvenih odločb Upravnega sodišča.⁶⁴ Opozicija in nacionalni tabor sta se tako vnovič podala v boj za glasove. Toda gorečnosti in ostrine, ki sta elektrili ozračje jeseni 1933, do pomladi 1934 ni bilo več. Bivša SLS je sicer tudi na ponovne volitve osredotočila »vse svoje sile«, a jo je Jutro le zadovoljno podučilo: »Ako bi sedaj pri vseh teh volitvah zmagali opozicionalci, bi to na končnem rezultatu prav nič ne spremenilo. Še vedno bi bile štiri petine slovenskih občin v nacionalnih rokah.«⁶⁵

Končni rezultat se res ni bistveno spremenil. V osemnajstih od dvajsetih občin je zmagala JNS in tako samo še potrdila svoj uspeh iz leta 1933. Pri tem je bila na simbolni ravni zanjo najslajša zmaga v občini Sv. Jurij ob Ščavnici, rojstni občini Antona Korošca. Tam so se po poročanju Jutra nekdanji SLSjevci s posebno vnemo lotili popravila »sramote«. »Tudi mnogo vina se je stočilo za 'Koroščevo zmago',« a je bilo vse zaman.⁶⁶ JNS je povsod, razen v dveh gorenjskih občinah, triumfirala. Bivša SLS je v ponovnem volilnem boju osvojila le občini Šenčur in Smlednik.⁶⁷

»Žalostni sadovi«, ki so se po mnenju Jutra rodili na Gorenjskem, pa so imeli sila zanimivo ozadje. Volilni uspeh opozicije v omenjenih dveh občinah je bil namreč dosežen s pomočjo nestrankarske organizacije Boj, znotraj katere so se združevali nekdanji vojaki, rezervni častniki in vojni invalidi različne politične provenience.⁶⁸ Četudi se je ta organizacija zavzemala za avtoritativni režim in integralno jugoslovanstvo, je v šestojanuarskih razmerah predstavljala nekakšno opozicijo ali vsaj politično konkurenco JNS in je tako v prenekaterem srezu Dravske banovine služila kot zatočišče pristašem bivše SLS, ki so še zmerom bili brez svoje stranke.⁶⁹

Prve izmerljive rezultate v okviru Boja je nekdanja SLS dosegla prav na ponovnih občinskih volitvah na Gorenjskem. Vodstvo slovenskega dela JNS takšnega stanja seveda ni moglo dopustiti. Že dan po volitvah, 4. junija 1934, je banovinski odbor JNS Dravske banovine sprejel obsojajočo resolucijo, ki jo je 16. junija potrdilo tudi predsedstvo JNS.⁷⁰ V uradnem komuniqueju so tedaj pojasnili, da so »/.../ povodom raznih akcij na terenu, ki pod nepolitičnim in izvenstrankarskim imenom dejansko razvijajo politično delovanje /.../,« sprejeli sklep, »/.../ da člani JNS ne morejo v nobenem pogledu sodelovati niti na kaki politični akciji izven okvira JNS, niti ne morejo biti člani organizacij, ki izvajajo take akcije.«⁷¹ JNS je Boju obrnila hrbet.

⁶³ ZAC, fond Upravno sodišče Celje, A. Š. 17, zadeva A 422/33.

⁶⁴ Jutro, 18. 3. 1934, Zaključna komasacija slovenskih občin; Žontar, Občine v Sloveniji, str. 617.

⁶⁵ Jutro, 24. 3. 1934, Ponovne občinske volitve.

⁶⁶ Jutro, 29. 5. 1934, Druga nacionalna zmaga v Koroščevi rojstni vasi.

⁶⁷ Glej prilogo 3.

⁶⁸ Jutro, 4. 6. 1934, Dve klerikalni zmagi na šenčurskem terenu.

⁶⁹ Predsednik krajevne organizacije Bojevnikov v Rajhenburgu je 22. januarja 1935 v pismu Antonu Korošču zatrdil, da tvorijo članstvo Boja »po večini moške iz bivše S.L.S.« – PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 5.

⁷⁰ Nova doba, 18. 6. 1934, Predsedstvo JNS je obsodilo takozvano bojevniško akcijo.

⁷¹ Jutro, 17. 6. 1934, Uničujoča obsodba bojevništva.

* * *

Na koncu si lahko zastavimo vprašanje, čemu je bivša SLS sploh nastopila na volitvah, saj je ne nazadnje novembra 1931 ob pomembnejših skupščinskih volitvah uspešno propagirala abstinenco.⁷² Politične razmere v državi izpred slabih dveh let se namreč niso spremenile na bolje. Strankini voditelji so bili v konfinaciji, širše demokratizacije političnega življenja pa v kratkem še ni bilo pričakovati.⁷³ Možen vzgib za udeležbo na volitvah lahko iščemo zgolj v dejstvu, da so predsedniki občin volili člane senata, kamor si je gotovo želela tudi bivša SLS,⁷⁴ in v naporni ter dolgotrajni opozicijski držbi, ki bi ob nadaljevanju utegnila pomeniti avtodestrukcijo. Pri tehtanju dejanskih političnih posledic udeležbe nekdanje stranke na volitvah pa prevladajo zanjo negativna dejstva. Kljub vsem naporom ni uspela osvojiti dovolj občin, da bi lahko izvolila svoje senatorje; z dobrim dosežkom na volitvah pa je hkrati onemogočila volitve v ustavno predvideni banovinski svet Dravske banovine, kjer bi lahko njeni predstavniki izražali svoja stališča. Režim se je po občinskih volitvah preprosto ustrašil uspeha nekdanje SLS in je posledično volitve banovinskega sveta »odložil«.⁷⁵ Morda so bila pričakovanja vodstva bivše stranke prevelika. Hrvaški politik Ante Trumbić je po volitvah zapisal, da bi se naj vodilni krog nekdanje SLS zaradi nastopa na volitvah pokesal, saj je pri takem rezultatu s svojo udeležbo zgolj storil uslugo režimu.⁷⁶

Priloga 1: *Po uradnih podatkih je opozicijska SLS na občinskih volitvah 15. oktobra 1933 osvojila 54 občin. V pričujoči tabeli so navedeni rezultati združeno po posameznih srezih.⁷⁷ Potrebno pa je poudariti, da gre za uradne rezultate, ki ne ustrezajo nujno realnemu političnemu stanju. Tako lahko za občine Rečica, Želumlje in Zadreta z gotovostjo trdimo, da so po 15. oktobru dobile opozicijsko vodstvo, čeprav uradni rezultati pripisujejo volilni uspeh JNS.⁷⁸ V omenjenih občinah so namreč pristaši nekdanje SLS nastopili na volitvah kot lista JNS, s čimer so si zagotovili enakopravnejši status v času volilnega boja. Dejanski izid oktobrskih volitev tako kljub objavljeni tabeli ostaja prikrit.*

Priloga 2: *Upravno sodišče za Dravsko banovino v Celju je od jeseni 1933 do pomladi 1934 obravnavalo 143 pritožb, vloženih v zvezi z nepravilnostmi pri občinskih volitvah 15. oktobra 1933. Sodišče jih je iz formalnih razlogov zavrnilo 16, iz vsebinskih pa 102. Petindvajsetim pritožbam je ugodilo in posledično razveljavilo rezultat volitev v 25 občinah.⁷⁹ V Zgodovinskem arhivu v Celju, ki hrani material sodišča, je ohranjenih 118 spisov, zadevajočih problematiko volitev leta 1933.⁸⁰ Zadeve, o katerih je sodišče odločalo, so po abecednem redu občin razvrščene v naslednji tabeli. Seznamu je dodan sklep sodišča in politična skupi-*

⁷² Pri tem opozorimo na pomembno dejstvo, da se je najmočnejša hrvaška opozicijska stranka pred šestim januarjem, HSS dr. Vladka Mačka, tudi ob občinskih volitvah 1933 odločila za volilno abstinenco.

⁷³ Konec leta 1933 se je sicer začelo govoriti o možni novi politični kombinaciji bivši Radikali – bivša SLS – bivša JMO – Narodni klub, ki pa je v Korošcu sprožala pomisleke, saj ni bil prepričan, da bo z njo soglašal kralj. – O kombinaciji t. i. četvorke glej: Todor Stojkov, Opozicija u vreme šestojanuarske diktature, Prosveta, Beograd 1969, (dalje: Stojkov, Opozicija), str. 266–269.

⁷⁴ Na volitvah senata februarja 1935 je nekdanja SLS dejansko nastopila s svojo kandidatno listo, katere nosilec je bil Franjo Žebot iz Maribora. – PAM, fond Anton Korošec, A. Š. 5, pismo Franja Žebota Antonu Korošču; prim.: Ravnihar, Mojega življenja pot, str. 232–233.

⁷⁵ Stiplovšek, Banski svet Dravske banovine leta 1933, str. 250–251.

⁷⁶ Stojkov, Opozicija, str. 268.

⁷⁷ Tabela temelji na podatkih iz Jutra, 17. 10. 1933, 300 občin v nacionalnih rokah.

⁷⁸ ZAC, fond Upravno sodišče Celje, A. Š. 17, 18, 19, zadeve A 401/33, A 483/33 in A 493/33.

⁷⁹ Slovenec, 14. 3. 1934, Občinske volitve in upravno sodišče.

⁸⁰ ZAC, fond Upravno sodišče Celje, A. Š. 16–20; glej tudi: A. Š. 1, Indeks A in F spisov 1933.

SREZ IN ŠT. OBČIN V SREZU	JNS (št. osvojenih glasov/občin)	Opozicija	Komp. liste	Socialisti
Brežice (16)	5488 / 15	1015 / 1	235 / 0	0 / 0
Celje (21)	6249 / 21	2949 / 0	388 / 0	417 / 0
Črnomelj (7)	1991 / 6	1043 / 1	0 / 0	0 / 0
Dol. Lendava (12)	3578 / 12	0 / 0	3275 / 0	0 / 0
Dravograd (11)	2930 / 5	364 / 1	1517 / 4	569 / 1
Gornji Grad (10)	2167 / 6	743 / 3	296 / 1	0 / 0
Kamnik (18)	4373 / 11	3027 / 6	714 / 1	0 / 0
Kočevje (14)	5808 / 12	2164 / 2	0 / 0	0 / 0
Konjice (7)	1843 / 6	583 / 1	780 / 0	0 / 0
Kranj (15)	4335 / 12	2542 / 3	398 / 0	0 / 0
(Škofja Loka) (9)	2396 / 7	2269 / 2	0 / 0	0 / 0
Krško (19)	5916 / 14	2827 / 3	875 / 2	0 / 0
Laško (8)	3513 / 4	3415 / 3	237 / 1	0 / 0
Litija (14)	4019 / 8	2492 / 3	1292 / 3	301 / 0
Ljubljana (24)	9048 / 21	3860 / 3	1809 / 0	0 / 0
Ljutomer (14)	5169 / 13	2149 / 1	0 / 0	0 / 0
Logatec (12)	3579 / 10	1610 / 2	0 / 0	0 / 0
Maribor - desni breg (14)	7350 / 12	1393 / 2	523 / 0	0 / 0
Maribor - levi breg (18)	6259 / 17	1474 / 1	332 / 0	0 / 0
Metlika (4)	1476 / 4	587 / 0	0 / 0	0 / 0
Murska Sobota (19)	10027 / 18	0 / 0	427 / 1	0 / 0
Novo mesto (16)	5439 / 14	2343 / 2	316 / 0	0 / 0
Ptuj (28)	7993 / 21	3334 / 4	1056 / 3	0 / 0
Radovljica (15)	4937 / 11	2287 / 3	281 / 0	599 / 1
Slovenj Gradec (9)	1936 / 4	2537 / 5	0 / 0	151 / 0
Šmarje (14)	4569 / 12	1286 / 2	548 / 0	0 / 0
SKUPAJ (368)	125663 / 296	48293 / 54	12024 / 16	2037 / 2

Priloga 1

OBCINA	ZMAGOVALEC VOLITEV	PRITOŽITELJ	SKLEP UPRAVNEGA SODIŠČA V CELJU	Številka zadeve
Artiče	Opzičijska lista JNS	JNS	Pritožba se zavrne	488/33
Bodinci		Opzičija	Pritožba umaknjena	528/33
Bogojina	Kompromisna lista	JNS	Pritožba se zavrne	435/33
Borovnica	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	460/33
Breznica	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	447/33
Cerklje pri Kranju	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	498/33
Cerkvenjak	JNS	Opzičija	Pritožbi se ugotovi	434/33
Cezanjevci	JNS	Opzičija	Pritožbi se ugotovi	414/33
Črenšovci	Kompromisna lista	JNS	Pritožba se zavrne	525/33
Črešnjevc	Opzičijska lista	Opzičija	Pritožba umaknjena	412/33
Črnomelj - okolica	Opzičijska lista	Opzičija	Pritožba se zavrne	458/33
Dornava	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	416/33
Dovje - Mojstrana	JNS	JNS	Pritožba vložena po preteku roka	547/33
Dragatuš	JNS	Opzičija	Pritožba ni pravilno kolkovana	478/33
Fara	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	491/33
Gomilsko	JNS	Opzičija	Pritožbi se ugotovi	457/33
Gorišnica	Opzičijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	464/33
Gornji Grad - okolica	Opzičijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	496/33
Gornji Slaveči	JNS	JNS	Pritožba ni pravilno kolkovana	402/33, 403/33, 533/33
Gradac - Podzemelj	Opzičijska lista	Opzičija	Pritožba se zavrne	471/33
Griže	JNS	Opzičija	Pritožba ni pravilno kolkovana	527/33
Hoče	JNS	Opzičija	Pritožbi se ugotovi	Spis ni ohranjen
Hrastnik - Dol	Opzičijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	409/33
Hum	Opzičijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	482/33
Jakobski Dol	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	497/33
Jesenice	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	540/33
Ježica	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	477/33
Jurklošter	JNS	Opzičija	Pritožba se zavrne	484/33
Jurovski Dol	Opzičija	JNS	Pritožbi se ugotovi	Spis ni ohranjen
Kamnik - okolica	Opzičijska lista	JNS	Pritožba ni pravilno kolkovana	500/33
Kamniška Bistrica	Kompromisna lista	JNS	Pritožba se zavrne	499/33

Priloga 2

Kog	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	419/33
Komenda	Opozicijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	421/33
Konjice - okolica	JNS	Opozicija	Pritožba ni pravilno kolkovana	548/33
Košaki	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	433/33
Koračice	Opozicijska lista	JNS	Pritožba ni pravilno kolkovana	539/33
Kovor	Opozicijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	537/33
Kozje	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	453/33
Kranj	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	467/33
Križevci	JNS	Opozicija	Pritožbi se ugoti	413/33
Krka	JNS	JNS	Pritožba se zavrne	538/33
Krško	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	427/33
Krško - okolica	JNS	Opozicija	Pritožba ni pravilno kolkovana	526/33
Lesce	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	446/33
Ljubno	Kompromisna lista	JNS	Pritožba se zavrne	495/33
Ljutomer - okolica	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	411/33
Lukovica	Kompromisna lista	JNS	Pritožba se zavrne	490/33
Mačkovci	JNS	JNS	Pritožba se zavrne	418/33
Majšperg	JNS	JNS	Pritožba se zavrne	406/33
Mengeš	Opozicijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	451/33
Metlika - okolica	JNS	Opozicija	Pritožbi se ugoti	522/33
Moravče	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	544/33
Motik	JNS	Opozicija	Pritožbi se ugoti	462/33
Mozirje - okolica	Opozicijska lista	JNS	Pritožba se zavrne	404/33
Naklo	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	440/33
Oplotnica	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	432/33
Ormož	JNS	JNS	Pritožba se zavrne	423/33
Oselica	JNS	Opozicija	Pritožba vložena po preteku roka	536/33
Osluševci	JNS	Opozicija	Pritožba se zavrne	417/33

Priloga 2: nadaljevanje

OBCINA	PONOVNE VOLITVE	VZROK PONOVI	Službeni list	ZMAGOVALEC
Cerkvenjak	22. marec 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 140/14 1934	JNS
Cezanjeveci	25. maj 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 433/34 1934	JNS
Gomilsko	Volitev ni bilo			
Hoče	10. junij 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 450/37 1934	JNS
Jurovski Dol	29. maj 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 438/35 1934	Ni podatka o poteku
Križevci	23. maj 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 433/34 1934	JNS
Metlika - okolica	13. maj 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 399/33 1934	JNS
Motnik	18. marec 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 95/9 1934	JNS
Pesnica	14. junij 1934	Sprem. občin. ozem.	Sl. l. 452/37 1934	JNS
Polšnik	15. april 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 155/16 1934	JNS
Preserje	8. julij 1934	Sprem. občin. ozem.	Sl. l. 459/38 1934	JNS
Rogaška Slatina - okolica	1. julij 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 400/33 1934	Ni podatka o poteku
Slovenja vas	25. marec 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 140/14 1934	JNS
Smlednik	3. junij 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 400/33 1934	Opozicija
Stromlje	25. marec 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 144/15 1934	JNS
Sv. Jurij ob Ščavnici	26. maj 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 433/34 1934	JNS
Sv. Križ pri Kostanjevici	8. april 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 179/19 1934	JNS
Sv. Križ pri Litiji	15. april 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 155/16 1934	JNS
Ščavnica	23. marec 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 140/14 1934	JNS
Šenčur	3. junij 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 400/33 1934	Opozicija
Šmartno pri Litiji	15. april 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 155/16 1934	JNS
Šmartno v Rožni dolini	Volitev ni bilo			
Trata	25. marec 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 155-156/16 1934	JNS
Veržej	21. maj 1934	Sklep Uprav. sod.	Sl. l. 433/34 1934	JNS
Vransko - okolica	Volitev ni bilo			

Priloga 3

na, ki ji je pripadal pritožnik (formalno se je na volilni potek v neki občini pritožila fizična oseba, ki je morala biti vpisana v volilni imenik te občine). Rezultati oktobrskih volitev so pripisani po poročanju Slovenca.⁸¹

Priloga 3: Nedokončana komasacija občin, posledične ozemeljske spremembe občinskih teritorijev in razveljavitev volitev v 25 občinah so napovedali volilno dogajanje tudi v letu 1934. Tedaj so bile izvedene volitve v 67 občinah, od tega v dvajsetih zaradi odločitev Upravnega sodišča.⁸² V pričujoči tabeli je po abecednem vrstnem redu naštetih vseh 25 občin, kjer je sodišče volitve razveljavilo. V treh občinah (Gomilsko, Šmartno v Rožni dolini, Vransko – okolica), te sploh niso bile razpisane, v Jurovskem Dolu in občini Rogaška Slatina – okolica pa ni podatkov o njihovem poteku. Pri občinah Pesnica in Preserje je zaradi kasnejše spremembe občinskega ozemlja formalno navedeno prav to kot vzrok ponovnih volitev in ne sklep Upravnega sodišča.⁸³ Rezultati volitev so pripisani po poročanju Jutra.⁸⁴

S u m m a r y

Municipal electori in the Drava Province on October 15, 1933 and the Former Slovene People' Party

Jure Gašparič

Brencelj, the first Slovene satirical newspaper, was published during the period of increasing political freedom in the Habsburg monarchy and the growth of the Slovene nationalistic movement in the 1860's. With the exception of 1875 and 1876, the newspaper was published between 1869 and 1886. Jakob Alešovec (1842–1901), a journalist, dramatist and satirist, was its editor and presumably also the author of most of its articles. Due to the editor's difficulties with his vision and with subscribers who were late with their payments, however, the publication of *Brencelj* had to be terminated at the beginning of 1886.

Brencelj received a warm welcome from its readers. Slovenes felt that a satirical newspaper denoted one of the proofs that they were a nation with culture. Since its editor defended the interests of the so-called *staroslovenci* political group he became involved in several controversial discussions with their opponents, the *mladoslovenci* group. In 1880, during one of his most heated debates, Josip Jurčič reproached Alešovec with adopting the principles of tabloid press.

Alešovec tried to design his newspaper to resemble the ones published in Vienna or in Germany. Initially, the newspaper changed its headline vignette, which was similar to the ones in German satirical newspapers, each year. In 1871 Alešovec also published a satirical anthology in calendar form and under the same name, and in 1873 another satirical anthology called *Ričet iz Žabjeka*.

⁸¹ Slovenec, 17. 10. 1933, Občinski volilni izidi; 18. 10. 1933, Izid občinskih volitev.

⁸² Žontar, Občine v Sloveniji, str. 617.

⁸³ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, leto 1934. Glej zgoraj navedene zvezke in strani.

⁸⁴ Jutro, 23. 3. 1934, Zaslužena blamaža; 24. 3. 1934, Ponovne občinske volitve; 27. 3. 1934, Zopet tri volitve, zopet tri zmage!; 10. 4. 1934, Nova zmaga pri občinskih volitvah; 16. 4. 1934, Trikratna zmaga JNS v litijem srezu; 14. 5. 1934, Nov uspeh JNS; 24. 5. 1934, Nove občinske volitve, nove zmage; 29. 5. 1934, Druga nacionalna zmaga v Koroščevi rojstni vasi; 31. 5. 1934, Potrjene volitve v Šmartnem pri Litiji; 4. 6. 1934, Dve klerikalni zmagi na šenčurskem terenu; 13. 6. 1934, Sijajna zmaga JNS v mariborski okolici; 16. 6. 1934, Ponovne volitve v Pesnici; 9. 7. 1934, Novi uspehi JNS pri občinskih volitvah.

Cartoons for *Brencelj* were first made by unknown artists from Vienna who depicted the editor, whose name denotes a horse fly (he was also known as Brencelj – Alešovec), as a horse fly. Some of the caricatures from 1874 were the work of a Slovene author who signed himself as »*Pražanski*« (from Prague). Since 1877 caricatures were made by Frančišek Zorec (1854-1930) who had met Alešovec during his study of theology in Ljubljana.

Brencelj published a number of political caricatures of the opponents of the Slovene nationalistic movement, of German supporters, and renegades (i.e. Dr. Karel Dežman, Dr. Friedrich Kaltenegger, Dr. Friedrich Keesbacher, Dr. Vincenc Ferreri Klun, Anton Laschan, Dr. Adolf Schaffer, Karl Wurzbach, etc.). Cartoons depicted prominent political events such as, for instance, elections, the Vižmarje rally, or the new Taaffe government. Their motifs differ considerably; in one instance, the author used a short humorous song titled *Proklete grablje* (Damned Rake) to depict Karel Dežman's satirical attribute, which was the rake. The influence of caricatures from German satirical newspapers is clearly evident. *Brencelj*'s artists also employed personification (of Austria, for instance) and the language of symbols (Slovene linden tree).

The caricatures and articles published in *Brencelj* represent an important source for the research of Slovene political and cultural history during the last decades of the 19th century.

O čem smo pisali v Zgodovinskem časopisu ...

... pred petimi desetletji?

Glede slovenske *terminologije* se držim pravila, da prevajam v slovenščino samo tista imena, za katera je slovenski sinonim za starejšo dobo z viri nesporno dokazan. Zato puščam vsa nemška in druga imena mer, za katera nimam dokazanega starega sinonima, neprevedena (z malo začetnico in v poenostavljenem pravopisu), ali pa jih v skrajnem primeru pristavljam k prevodu v oklepaju, ker bi sicer prevajanje privedlo do popolne zmede. (*Sergij Vilfan, Prispevek k zgodovini mer na Slovenskem s posebnim ozirom na ljubljansko mero (XVI. – XIX. stoletje, ZČ, 8, 1954, str. 30)*)

... pred štirimi desetletji?

Prav zaradi vsega tega bi bilo potrebno pristopiti k sistematičnemu zbiranju gradiva iz teh arhivov v jugoslovanskem merilu in ob koordinaciji vseh zainteresiranih ustanov. Se pa v zvezi s tem znova odpira problem ustanovitve znanstvenih središč oz. postojank za družbene (in druge) vede v tujini, ki postajajo vedno večja nujnost za pospešeni razvoj naše znanosti. Eden teh centrov bo nedvomno moral biti tudi v Italiji in zakaj ne bi prav tam tudi začeli. (*Ferdo Gestrin, Prispevek k poznavanju gradiva za slovensko zgodovino v tujini. Arhivi v Markah, ZČ, 18, 1964, str. 242*)

... pred tremi desetletji?

Nastanek Slovenije pomeni začetek organiziranega prizadevanja za slovenske nacionalne interese in proti velikonemškimi načrtom na Štajerskem. Boj je potekal na eni strani po časopisih, kjer so Mursec, KYenovski in Krajnc dokazovali upravičenost zahtev Slovencev in Slovanov v Avstriji, na drugi strani pa v mobiliziranju slovenskega dela dežele proti velikonemškim akcijam. (*Stane Granda, Graška Slovenija v letu 1848/1849, ZČ, 28, 1974, št. 1–2, str. 54*)

... pred dvema desetletjema?

V prvi vrsti naj bi plemstvo krepilo ugled dvora in ga povzdigovalo – s čimer smo spet pri reprezentativni komponenti baročnega dvora. Denarne in vojaške potrebe pa so morale razvoj države v najkrajšem času privedi k nastanku novih zahtev. V izpolnjevanju teh zahtev, ki so se morale usmeriti v vsesplošno discipliniranje ne le dvornega plemstva, temveč tudi vedni širših skupin »podanikov«, je bilo treba vpreči nove instrumente absolutizma – stalno vojsko in birokracijo. (*Ernst Bruckmüller, Habsburški absolutizem in narod dvornih svetnikov, ZČ 38, 1984, št. 1–2, str. 39*)

... pred desetletjem?

V arhivskem fondu nemškega konzulata v Ljubljani (Deutsches Konsulat Laibach), ki ga hrani Politični arhiv nemškega zunanjega ministrstva v Bonnu (Politisches Archiv Auswärtigen Amtes – PA AA Bonn) sem našel obsežno poročilo funkcionarja pokrajinskega vodstva Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi) za München – Zgornjo Bavarsko, Waltherja Wüsterja o njegovem potovanju na Kočevsko o Veliki noči 1939. leta. Ker imamo o politični zgodovini kočevskih Nemcev v poslednjem letu njihovega bivanja v dotedanji domovini zelo malo podatkov, so Wüsterjevo poročilo in nekatere pripombe nanj zanimive in dobrodošel zgodovinski vir. (*Tone Ferenc, Poročilo o razmerah na Kočevskem spomladi 1939, ZČ 48, 1994, št. 1, str. 103*)